

כשראה בן-גוריון את גופתו של ברל, צנח והתעלף

כיום התה והאמפאיתיה, שמצא בביתם של גרשם ופניה שלום, היו משיבות את רוחו. כך נכנס באותו ליל שבת האחרון לחיינו לבית ידידיו, הבית היה מלא אורחים, ולצורך הושבתם נזקקו בעלייהבית לכיסאות מדירות השכנים. יש לזכור כל-כך הרבה כיסאות, העיר בהיכנסו. רוחו היתה טובה עליו, ועד מהרה הפך למרכז השיחה. משתקרב שעת חצות, נתפזרו האורחים, והוא נשאר. היה חוקר ודורש על האנשים שפגש; אחר-כך החל לדבר על הבחירות, על הפילוג, "מאמין אני עכשיו בתהליכים היסטוריים, שאין השותפים בהם יודעים את סיבת מעשיהם", אמר. "הנה, למשל, אני מתפלג, ואיני רוצה להתפלג. ותאמין לי — איני יודע מדוע אני מתפלג, וגם טבנקין אינו יודע".

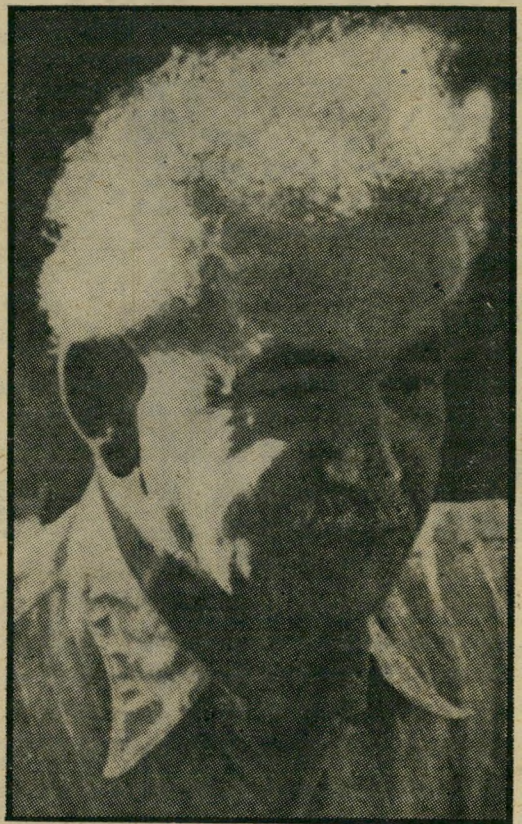
דיבר הרבה בשבתו של בן-גוריון, והירבה להלל את פולה, אשתו, שאין אנשים מכירים עד כמה חשובה היא — אולי רמז בכך להבדל שבין מסירותה של פולה לבן-גוריון ליחסה של לאה אליו. את עיקר שיחתו הקדיש להשמרהצעיר, "תגיד לי, שאל את שלום, כיצד אדם נעשה רבי? מדוע עגנון אינו רבי?" הוא יתאר את יניקת השומריהצעיר מן המארכסיו והקומניזם כיניקת מכלי שני; הביע את תיקונו שהנוער ישתחרר מן הקסם הנור, ועם זאת גילה דאגה עמוקה, שמתחזר על עצמה פרשה נוספת של משיחית-שקר, כדוגמת שבת צבי. השיחה נתמסכה עד קרוב לשתיים בלילה, ואז העירה לו פניה שלום, שעליו ללכת לישון. "תמיד את מגרשת אותי!" האם אתם עייפים?" שאל בבדיחות הדעת. לאחר חילופי-דברים הודה: "באמת, אני כל כך סחוט." החליפו שוב דברים על הבחירות ועל בן-גוריון, ולבסוף נפרד באומרו לפניה שלום: "הגידו לי, איך נחים? אינני יודע כיצד לנוח."

כיום התה והאמפאיתיה, שמצא בביתם של גרשם ופניה שלום, היו משיבות את רוחו. כך נכנס באותו ליל שבת האחרון לחיינו לבית ידידיו, הבית היה מלא אורחים, ולצורך הושבתם נזקקו בעלייהבית לכיסאות מדירות השכנים. יש לזכור כל-כך הרבה כיסאות, העיר בהיכנסו. רוחו היתה טובה עליו, ועד מהרה הפך למרכז השיחה. משתקרב שעת חצות, נתפזרו האורחים, והוא נשאר. היה חוקר ודורש על האנשים שפגש; אחר-כך החל לדבר על הבחירות, על הפילוג, "מאמין אני עכשיו בתהליכים היסטוריים, שאין השותפים בהם יודעים את סיבת מעשיהם", אמר. "הנה, למשל, אני מתפלג, ואיני רוצה להתפלג. ותאמין לי — איני יודע מדוע אני מתפלג, וגם טבנקין אינו יודע".

דיבר הרבה בשבתו של בן-גוריון, והירבה להלל את פולה, אשתו, שאין אנשים מכירים עד כמה חשובה היא — אולי רמז בכך להבדל שבין מסירותה של פולה לבן-גוריון ליחסה של לאה אליו. את עיקר שיחתו הקדיש להשמרהצעיר, "תגיד לי, שאל את שלום, כיצד אדם נעשה רבי? מדוע עגנון אינו רבי?" הוא יתאר את יניקת השומריהצעיר מן המארכסיו והקומניזם כיניקת מכלי שני; הביע את תיקונו שהנוער ישתחרר מן הקסם הנור, ועם זאת גילה דאגה עמוקה, שמתחזר על עצמה פרשה נוספת של משיחית-שקר, כדוגמת שבת צבי. השיחה נתמסכה עד קרוב לשתיים בלילה, ואז העירה לו פניה שלום, שעליו ללכת לישון. "תמיד את מגרשת אותי!" האם אתם עייפים?" שאל בבדיחות הדעת. לאחר חילופי-דברים הודה: "באמת, אני כל כך סחוט." החליפו שוב דברים על הבחירות ועל בן-גוריון, ולבסוף נפרד באומרו לפניה שלום: "הגידו לי, איך נחים? אינני יודע כיצד לנוח."

לאה הצטרפה אליו בירושלים בסוף אותו שבוע. השבת עברה לאיטה; הוא

לפני המישפט הבריטי; אך כשפסל ברל את רשימתו בנידון — קיבל את הדין: "כנראה צדקתי!" במשך השנים נאלץ ברל לשנות לעיתון צביון פופולרי יותר ולקרב אל קוראיו. הופיעו כותרות, צילומים, ונוסף המדור (שזכה לפופולאריות רבה), "לעולה", שהיה מנוקד. הופיעה תוספת-ערב סנסאציונית-יחסית (הדבר היה קשור במאבק נגד הרביוניזם).

ברל בשנתו האחרונה (1944)

האינטליגנציה הארצישראלית, שנתקשרה תחילה לדבר, מחתה על הורדת הרמה. ארנסט סימון הזהיר את ברל מפני ירידת העיתון, שהביאה להתרחקות קהל הקוראים מקרב האינטליגנציה שאינה "פועלית", אך המגמה לא נשתנתה.

במקביל לירידת הרמה חלה התרחקות גוברת והולכת של ברל מעיתונו. אמנם שמו הוסיף להתנוסס על העיתון בחזרת העורך האחראי, אך פעילותו הלכה ורפתה. יש להניח שחש אכזבת-מה מילד שעשועיו, משנתאכזב ברל מן העיתון, איבד את העניין בעבודת העריכה. תחילה מילא את מקומו בילינסון, ואחרי מותו (1936), שהיה מכה חמורה לברל מבחינה אישית כמבחינה ציבורית, עברה מלאכת העריכה לידי זלמן רובשוב. משה שרתוק נטש את דבר ב-1931 למען פעילות פוליטית, דבר שברל לא סלה לו.

החברות, שאיפיינה את מערכת העיתון בראשיתה, נתפוגגה במשך השנים, אנשים נתגלו בקטנוניותם, ברדיפת הבצע והכבוד שלהם, בטלנוחם, באנוכיותם, העבודה בצותא במשך שנים חשפה חולשות, ומיעטה לגלות מעלות. כל אלה המאייסו את המערכת של ברל. לא במיקרה כתב בסוף שנות ה-30 (או בשנת 1940) לרחל כצנלסון: "יחסי אני עם הנהלת דבר הם יחסי עם שאר המוסדות, נקע לי מהם."

יחסו של ברל לחופש העיתונות היה אמביוולנטי. הוא האמין שכל מי שכותב מאמר ראוי לפירסום, וזכה ליחס הוגן מצידו; אך לאמיתו של דבר, פסילה או אי-פסילה של מאמר על-ידי הוועדה ממערכת התייחסויות ושיקולים כוללת שלו באותו זמן.

כאשר כתב בילינסון מאמר לקונטרס, בעיקבות רצה ישראל דהיהאן, ובו הוקיע את הרצח הפוליטי של יהודי בידי יהודים, גנו ברל את המאמר — בלי שנתן דעתו על הפגיעה הגסה, שהיתה בבילינסון ידידו. לא ברור אם הצדיק ברל את המעשה, אך נעלה מכל ספק, שסבר, שפולמוס בעניין זה מעל דפי עיתון-הפועלים, יש בו טעם לפנים: הרי המבצעים היו אנשי התנועה ומוטב איפוא לעבור על כך בשתיקה.

לימים תשוב מדיניות זו, של הענקת חסינות מביקורת לעושי מעשי אלימות מקרב התנועה, אל חיקו של ברל: כשירצה להוקיע מעשים מסוג זה בעת המאבק נגד הרביוניזם, ימצא עצמו במיעוט מושפל במיפלגה... בראשית ימי דבר טיפח ברל את כתיבתו של אורי צבי גרינברג, שכתב סידרת רשימות תחת הכותרת "שומר מה מליל", ובה נתן ביטוי גלוי, קיצוני וחריף, לתפיסה הלאומית היהודית בצורתה האכזרית ביותר, אפשר אף לומר — הגזעית. באותה שעה עודד ברל את כתיבתו של הוגו ברגמן, שרשימתו "נדבר גלויות" נתפרסמה בדבר ב-2.7.1925 ועוררה הדים רבים. הוגו ברגמן דיבר על ארץ-ישראל כעל ארצם של שני לאומים שווים-זכויות...

"פורעים", "אפנדים" וכל השאר

מאורעות 1929 יצרו שבר בדעת-הקהל היהודית בארץ בכלל, ובתנועת הפועלים בפרט. בקרב חוגים רחבים בציבור נתעוררה האמונה הציונית התמימה, ונבעו סדקים בחזון הציוני. מעיתונאי, המטפח את חירות הוויכוח בעיתונו, היה ברל לעורך-לוחם, הגאבק נגד מה שנקרא אז "הלוך הרוח הליקוידציוני". לא עוד סובלנות נוסח אמצע שנות ה-20.

כאשר הופיעה אגודת ברית שלום ופירסמה גילוי-דעת בשם "הערכתנו", על המאורעות, נתפרסם גילוי-הדעת בהארץ. דבר גנו אותו. לעומת זאת טרח דבר לפרסם את גילוי-הדעת המלגלג והארסי של העיתון הערבי פלסטין נגד "הערכתנו" של ברית שלום. בדרך-עקיפין זו למדו קוראי דבר על הצעות ברית שלום.

בדבר הוטחו דברי ביקורת קשים נגד הנס כוהן (חבר ברית שלום, שנואש מן הציונות לאחר מאורעות 1929, היגר לארצות-הברית ושם כיהן כפרופסור באוניברסיטה) וכשכתב הוגו ברגמן מיכתב למערכת להגנת חברו, לא נדפסו דבריו בעיתון, ושכה טיפח אותו שנים אחדות לפני כן.

על כל זה מתוך זעזוע עמוק נתן חופשי, חבר נהלל, איש העליה השנייה, אינדיבידואליסט ופאציפיסט ללא-פשרות: "הן ירשה לי ברל כצנלסון, הווכח את שיחותינו על חופש ההבעה בעיתונו — הן ירשה לי לשאול אותו: הייתכן? האומנם יחניקו עד כדי כך?..."

לאמיתו של דבר ביטל בילינסון את דעתו מפני זו של ברל. הוא לא פירסם דבר, בטרם סיכם את קו העיתון עם ברל. לכן הראה בילינסון שלפני 1929 פתיחות בשאלה הערבית ובשאלת היקף העבודה העברית; ואילו לאחר 1929 הפך לכלי נשקו של ברל במאבקו נגד ברית שלום והנוטים אליה.

הוא הסתגל לעמדותיו של ברל. כך, למשל, רוצה היה לדרוש מאיכרי חדרה, שידאנו לסידורם של פלאחי נפיעאת, שקרקעותיהם נקנו בידיהם ועניינם הובא

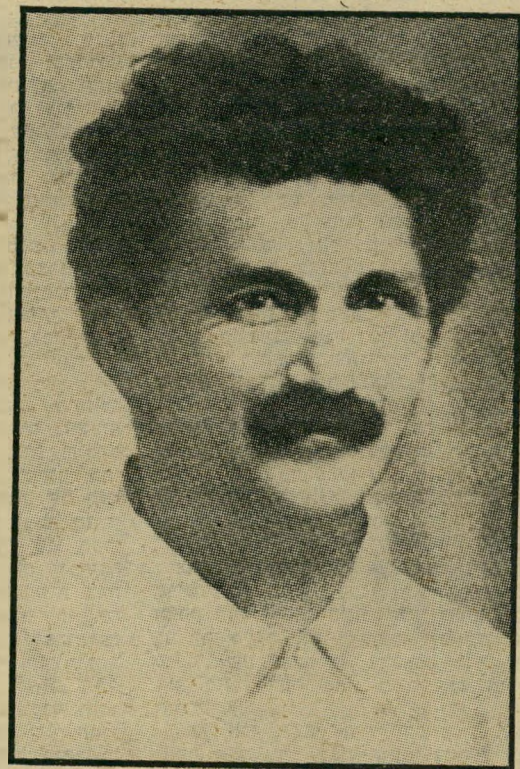
יעקוב רבינוביץ, אתה מהצלחותי הגדולות של ברל היתה הסכמתו של "עגנון" להשתתף בקביעות בדבר.

אל אלה צירף סופרים ופובליציסטים נודעים פחות: דויד הופשטיין, סופר יהודי שעלה מברית-המועצות וניסה להיאחז בארץ (סופו שנכשל וחזר לרוסיה); יהודה בורלא — סופר ארצישראלי צעיר ומבטיח; אורי צבי גרינברג — משורר עברי, שעבר לאידיש והתקרב סמוך מדי לעולם המהפכה — הוחזר עתה לעברית ולארץ-ישראל; זלמן יצחק אכני — סופר שהחל כתיבתו באידיש ועבר לעברית; הוגו ברגמן — חבירו של ברל, שבא מסביבת תרבותית שונה מזו של כל קודמיו...

ביומו הראשון היה העיתון ערוך בשישה טורים, להדגשת חגיגות היום, ולמחרת עבר להמישה טורים, וכך נשמרה צורתו זמן רב. כאמור, היו בו ארבעה עמודים, ומודעות באחרון שבהם. בעמוד הראשון היה בא המאמר הראשי, שתחילה כתבו ברל ואחר-כך בילינסון. סוף, ולצידו — "טלגרמות" מן העולם. העמוד הראשון נערך בידי משה שרתוק. "טלגרמות" היו אוסף של ידיעות שעבר זמנן בעולם הגדול — אך בפרובינציה רחוקה בפלשתינה נחשבו לחומר "לוהט".

שירות הידיעות היחיד שפעל במורח-התיכון באמצע שנות ה-20 היה סוכנות רוטנר, שמושבה היה בקאהיר, משם נהגה הסוכנות לשלוח לדבר בולטיניים מודפסים בהקטגוריאף על גליונות נייר צהובים וארוכים. הביר לטינים היו נשלחים מקאהיר לתל-אביב ברכבת, וכך היו הטלגרמות הדחופות מגיעות למערכת דבר כשהן בנות שלושה ימים.

עיתונים מאירופה היו מגיעים באיחור רב. הפראנק פורטר צייטונג, אחד העיתונים שהיו מקור אינפורמציה עיקרי לבילינסון בשביל מאמריו הפובליציסטיים על המתרחש בעולם, היה מגיע למערכת עשרה ימים לאחר הופעתו.

ברל בשעה שהקים את "דבר"